

Geert Van Oyen

## Het mysterie van het koninkrijk van God volgens Jezus

**H**et staat vast dat het centrale thema in de verkondiging van Jezus het koninkrijk van God was. Maar wat bedoelde hij precies? Wat houdt het in? Moeten we afwachten totdat God ingrijpt in de geschiedenis? Kunnen we het koninkrijk zelf vorm geven? Is er wel een duidelijk antwoord mogelijk? Jezus noemt het koninkrijk van God zelf immers een *mysterie*.

### Wie was Jezus?

De vraag wie Jezus was, staat onder bijbelwetenschappers bekend als de vraag naar de 'historische Jezus'. Men wil onderzoeken wie Jezus is geweest als menselijke persoon, vanaf zijn geboorte tot zijn dood, zonder zich rekenschap te geven van de (gelovige) interpretaties over hem na zijn dood. Nadat we ongeveer tweehonderdvijftig jaar lang de vraag op die manier gesteld hebben, is er vandaag minstens één element in het antwoord duidelijk: het is niet mogelijk een volledig beeld te schetsen van wie de mens Jezus geweest is. De redenen voor deze beperking zijn talrijk. Ik beperk me hier tot drie.

Ten eerste: we beschikken over een klein aantal bronnen dat bovendien te fel gekleurd is door de overtuigingen van de auteurs uit de eerste en de daaropvolgende eeuwen. Wie toen over Jezus schreef, had overigens nooit de intentie aan de criteria van het moderne historisch onderzoek te voldoen.

Ten tweede: van de 'historische Jezus' kan nooit meer dan een gereconstrueerd portret, en dus een beperkt beeld worden gemaakt. Het is daarom verstandiger te spreken over *historische Jezus-beelden* dan over *de historische Jezus*. Het is sowieso onmogelijk de historische totaliteit van een individu te vatten. Elke persoon – en dat is vandaag niet anders dan in de oudheid – leeft in een complexe verbou-

denheid met zijn verleden en zijn cultuur. Het is onmogelijk dat hele web te ontrafelen.

Ten derde: het subjectieve karakter van elke moderne historische onderzoeker speelt onvermijdelijk een rol bij het Jezus-beeld dat wordt voorgesteld. We kunnen niet meer dan vaststellen dat niemand over Jezus kan spreken zonder zijn eigen persoonlijkheid erbij te betrekken. Dat gebeurt niet altijd bewust, maar het is onvermijdelijk. Dat betekent niet dat deze Jezus-beelden daarom fout zouden zijn. Men moet er alleen rekening mee houden dat het zo is. Niemand kan beweren *de* historische Jezus te hebben ontdekt.

Binnen deze fundamentele beperkingen zal de historicus proberen de mens Jezus te begrijpen in zijn tijd: we construeren altijd een eigen beeld van Jezus op basis van de waarnemingen en de beschouwingen van anderen over hem na zijn dood. Er hebben in de loop van de eeuwen – maar vooral tijdens de laatste tweehonderd jaar, op basis van onderzoek - tientallen Jezus-beelden het licht gezien. Een van die beelden is in de twintigste eeuw komen bovendrijven: Jezus kan worden beschouwd als iemand die in de traditie van de profeten van Israël heeft gesproken en gehandeld. Zijn boodschap in twee woorden samenvatten? Het koninkrijk van God.

### De context van de eerste eeuw

Dat Jezus als profeet wordt beschouwd, beantwoordt volkomen

*Het is niet mogelijk  
een volledig beeld te schetsen  
van wie de mens Jezus geweest is*

aan de verwachtingen die bij de joodse bevolking leefden in de eerste eeuw van onze tijdrekening. Die tijd werd gekenmerkt door de frustratie van het falen van de onafhankelijkheid van de dynastie van de Hasmoneeërs (134-37 vóór Christus). In die periode was de hoop ontstaan dat Israël een autonoom rijk zou kunnen worden zoals in de glorie dagen van koning David. Het rijk van de hasmoneese dynastie



*Christus en Tomas (detail), Santo Domingo de Silos, twaalfde eeuw*

was dan ook geleidelijk uitgebreid tot een groot gebied van aan de grens met de Nabateeërs in het zuiden tot ver boven het meer van Galilea in het noorden. Maar door moorddadige intriges om de macht binnen de dynastie en door het doortastende ingrijpen van de Romeinen, die de herodianen als trouwe marionetten aan zich wisten te binden, werd een einde gemaakt aan deze periode. Het heimwee en het verlangen naar een zelfstandig rijk waarin God zijn verbond met Israël definitief vorm zou geven, raakten echter niet uitgedoofd. Integendeel, hoe groter de frustratie, des te heftiger ook de drang om van een nieuw koninkrijk te dromen. De Romeinen verstonden wel de kunst de Joden een groot aantal religieuze en economische privileges te schenken en hen op die manier aan zich te binden,

maar in de ogen van de Joodse bevolking bleven ze de bezetter. Men wilde de smaak van de vrijheid terug. Toen het besluit bekend werd dat er een volkstelling zou plaatsvinden (6 na Christus), werd dat dan ook als een signaal gezien dat er nieuwe belastingen zouden worden geheven. Niet alleen waren de belastingen al zeer hoog, ze stonden ook symbool voor de afhankelijkheid van een andere heerser dan God zelf.

Sommigen probeerden in te spelen op de populaire gevoelens om de vijand met geweld te verjagen en een nieuwe koning in Israël aan te stellen. Bekend is de figuur van Judas de Galileeër. Hij verzet zich tegen de bezetting door de Romeinen en in het bijzonder tegen de census die ze organiseren. Hoe kan een volk dat God als meester heeft, verdragen dat een bezetter op die manier zijn macht uitoefent? Terwijl Judas de Galileeër en anderen voor hun nationalistische vrij-

heidsstrijd hun inspiratie vooral vonden in het model van het koningschap van David, was er ook een ander verwachtingspatroon dat een sterke invloed had op het bewustzijn van de bevolking: het geloof in de komst van een profetische messias. Maleachi had daarover geschreven (Maleachi 3,1; zie ook 1 Makkabeeën 4,46; 9,27). En een woord van Mozes bevestigt dit: 'Hij zal in uw midden profeten laten opstaan, profeten zoals ik. Naar hen moet u luisteren' (Deuteronomium 18,15). Wie die profeet precies zou zijn, en in welke hoedanigheid hij zou komen, daarover kon men van mening verschillen. Iemand als Mozes? Of als Elia? Meerdere kandidaten boden zich aan. We kennen bijvoorbeeld Teudas (Handelingen 5,36; 21,38; Flavius Josephus, *Joodse Oudheden* 20,97-98).

## Jezus, profeet van het koninkrijk van God

Wanneer we de evangeliën binnen deze context plaatsen, valt op hoe vaak over Jezus wordt gesproken als profeet. Door zijn gezagvolle manier van optreden leek hij veel meer dan de schriftgeleerden en farizeeën op de grote profeten. Niet verwonderlijk dus dat hij in de ogen van de mensen als dusdanig beschouwd wordt:

“Wie zeggen de mensen dat ik ben?’ Ze antwoordden: ‘Johannes de Doper, en anderen zeggen Elia, en weer anderen zeggen dat u een van de profeten bent’” (Marcus 8,28; 6,14-16).

‘Allen werden vervuld

van ontzag en loofden God met de woorden: ‘Een groot profeet is onder ons opgestaan’ (Lucas 7,16). Hij was ‘een machtig profeet in woord en daad in de ogen van God en van het hele volk’ (Lucas 24,19). Jezus spreekt ook over zichzelf als een profeet: ‘Hij zei tegen hen: ‘Nergens wordt een profeet zo miskend als in zijn eigen stad, onder zijn verwanten en huisgenoten’” (Marcus 6,4).

Jezus creëerde een eigen specifieke uitdrukking om zijn profetische boodschap kleur te geven en samen te vatten. De kern van zijn verkondiging als profeet was het aanwezig brengen van het *koninkrijk van God*. Luister naar de allereerste woorden die Jezus in het Marcus-evangelie spreekt: ‘De tijd is aangebroken, het koninkrijk van God is nabij: kom tot inkeer en hecht geloof aan dit goede nieuws’ (1,14-15). Het is alsof iemand Marcus gevraagd heeft in twee zinnen een samenvatting te geven van wat Jezus’ bedoeling was. Het verbaast niet dat de leerlingen uitgestuurd worden om ‘het koninkrijk van God te verkondigen en zieken te genezen’ (Lucas 9,2). In de bergrede bij Matteüs wordt men opgeroepen ‘liever eerst het koninkrijk van God te zoeken, dan zullen al die andere dingen erbij gegeven worden’ (6,33). Men heeft in de bijbelstudie van de twintigste eeuw vooral het zogenoemde es-

chatologische aspect van het koninkrijk benadrukt. Jezus zou vooral bedoeld hebben dat God in de (nabije) toekomst zou ingrijpen in de geschiedenis om een rijk te vestigen dat totaal anders zou zijn dan de koninkrijken op aarde. Het koninkrijk van God is er nog niet, maar door goddelijke tussenkomst zou het er komen. Het gebed ‘uw (konink)rijk kome’ drukt dit uit. Er is onmiskenbaar een soort utopisch aspect

in Jezus’ verkondiging. Jezus speelt daarmee in op de vaststelling dat Israël niet bij machte is zelf een koninkrijk van vrede te stichten. Alleen God zal op het einde der tijden uit eigen initiatief in staat zijn dit te realiseren. In die zin

### *Er is onmiskenbaar een utopisch aspect in Jezus’ verkondiging*

interpreteert men Jezus wel eens als een ‘apocalyptische’ profeet. Hoewel het op zichzelf niet verkeerd is over dat toekomstige aspect van het koninkrijk te spreken, bestaat het gevaar dat daardoor de andere dimensie – namelijk dat het koninkrijk door Jezus effectief reeds bereikbaar is geworden – op de achtergrond verdwijnt. Bovendien kan men zich de vraag stellen of de apocalyptische taal letterlijk genomen moet worden.

Indien het beeld klopt dat Jezus aan een toekomstig rijk dacht, is dat toch maar de halve waarheid. Jezus stelt ook onomwonden dat het koninkrijk er al is. Hij doet meer dan wat Johannes de Doper deed. Hij maakt ook in tastbare tekenen duidelijk dat het koninkrijk gekomen is. Mensen rondom hem kunnen ervaren wat de nieuwe wereld van God inhoudt. Wonderen, vooral genezingen en duiveluitdrijvingen, laten zien wat de concrete inhoud van het koninkrijk zou kunnen zijn: ‘Als ik door de Geest van God demonen uitdrijf, is het koninkrijk van God bij jullie gekomen’ (Matteüs 12,28). Het is duidelijk dat hij daarbij de vervulling van de profeten op het oog heeft (Matteüs 11,4-5). De wonderen van Jezus zijn de zichtbare tekenen dat het koninkrijk aangeboden wordt aan wie het wil ontvangen. Nu is de tijd waarin God zijn rijk brengt. De spanning die hierboven

geschetst werd tussen de verwachting van Gods koninkrijk in de toekomst en de gerealiseerde aanwezigheid ervan in het heden, heeft een theologische verwoording gekregen in de bekende uitdrukking 'reeds en nog niet'. Het koninkrijk is er al, maar het is er nog niet in zijn definitieve volheid.

### Het 'reeds en nog niet' overstijgen

Toch lijkt de interpretatie 'reeds en nog niet' niet helemaal bevredigend, vooral omdat de nadruk lijkt te liggen op het 'nog niet'. Wij mogen dan wel in het nu tekenen van dit koninkrijk zien of stellen, het echte koninkrijk hangt uiteindelijk allemaal af van God, die op een bepaald moment in de toekomst zal ingrijpen en zijn heerschappij zal vestigen. Maar waarom, wanneer en hoe zou of zal God ingrijpen? Er wordt een irreële verwachting gecreëerd, die gebaseerd is op een bijna radicale tegenstelling tussen de bestaande situatie (die niet goed is, en waarin bekering noodzakelijk is) en de toekomstige (waarin de uitverkorenen in de nabijheid van God in gelukzaligheid zullen leven). Ik stel daarom voor in een andere categorie te denken over Jezus' verkondiging van het koninkrijk, namelijk als een mysterie.

Jezus zelf neemt deze uitdrukking in de mond. Wanneer hij aan de leerlingen uitlegt waarom hij in parabellen spreekt, leest men: 'Aan jullie is het geheim (Grieks: *to mustèrion*) gegeven van het koninkrijk van God' (Marcus 4,11; mijn vertaling). Het woord 'mysterie' – niet zomaar een eenvoudig geheimpje dat niet mag worden doorverteld – wijst op de ongrijpbare en niet uit te leggen dimensie van wat er gebeurt wanneer men leeft in de gedachte dat het koninkrijk er al is. Het koninkrijk van God met al zijn facetten is door Jezus vanwege God nu gegeven. Dat is het goede nieuws. De mens wordt uitgenodigd in dat mysterie te gaan staan. De woorden en daden van Jezus bieden een handleiding met voorwaarden, leefregels en kansen van dat rijk. Wegens plaatsgebrek volgt hier slechts een korte bloemlezing. 'Kinderen, wat is het moeilijk het koninkrijk van God binnen te gaan: het is gemakkelijker voor een kameel door het oog van een naald te gaan dan

voor een rijke het koninkrijk van God binnen te gaan' (Marcus 10,24-25). 'Wie niet als een kind openstaat voor het koninkrijk van God, zal er zeker niet binnengaan' (Marcus 10,15). 'Gelukkig wie vanwege de gerechtigheid vervolgd worden, want voor hen is het koninkrijk van de hemel' (Matteüs 5,10). 'Als jullie gerechtigheid niet groter is dan die van de schriftgeleerden en farizeeën, zullen jullie zeker het koninkrijk van de hemel niet binnengaan' (Matteüs 5,20).

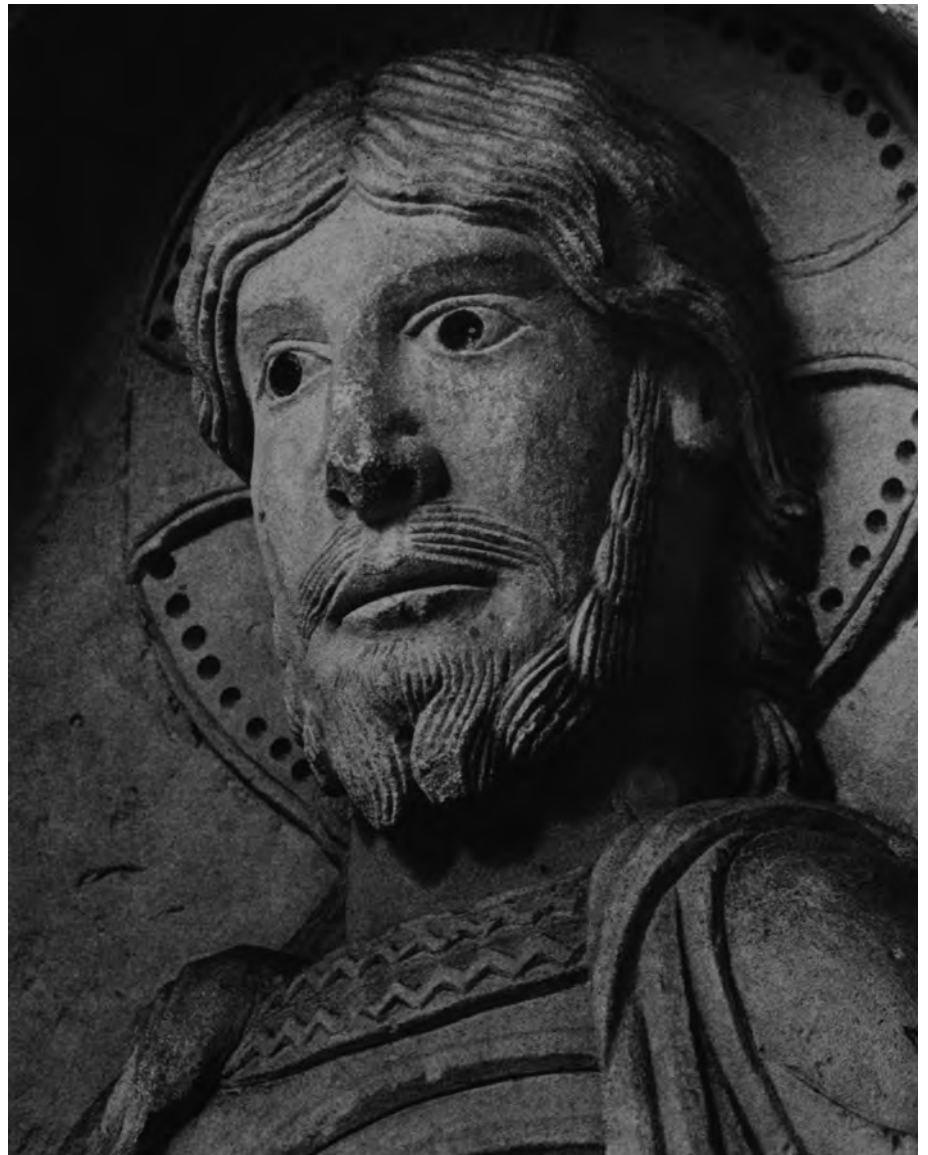
De meeste woorden van Jezus over het koninkrijk van God maken duidelijk dat dit rijk geen toestand is van absolute gelukzaligheid (wat is dat eigenlijk?), dat exclusief in de toekomst ligt. Men ontdekt het koninkrijk nu wanneer men zich durft over te geven aan de paradoxale boodschap van Jezus: 'Wie van jullie de belangrijkste wil zijn, zal de anderen moeten dienen, en wie van jullie de eerste wil zijn, zal ieders dienaar (slaaf) moeten zijn' (Marcus 10,43-44). Die boodschap is paradoxaal, omdat het volgens de gangbare normen van de wereld niet logisch is dat men moet dienen om groot te zijn. Dienstbaarheid en groot zijn spreken elkaar tegen. En toch is dat precies wat volgens het evangelie noodzakelijk is om het 'mysterie van het koninkrijk van God' te ontdekken. Waarom is dat zo? Hoe komt het dat dat zo is? Dat is niet echt te verklaren. Het mysterie van het koninkrijk van God is uiteindelijk het mysterie van God zelf. Wie is bij machte te zeggen waar en hoe God in de wereld werkzaam is? Heel vaak zien we de aanwezigheid van God en de aanwezigheid van zijn koninkrijk pas in een terugblik op het verleden. Zo was het ook in de geschiedenis van Israël, en zo was het ook met het verhaal van Jezus. Het koninkrijk is niet een toestand van eeuwige gelukzaligheid. Het is leren leven met het evangelie van Jezus in de dagelijkse realiteit. De toekomst is vandaag. En vandaag omvat ook pijn en lijden. Jezus is een realistische profet van het koninkrijk.

### Jezus, anders dan een wijze goeroe

Met de profetische aankondiging van het koninkrijk van God biedt Jezus een revolutionair alternatief

voor een andere wereld. Wellicht beperkte zijn boodschap zich tot Israël, maar uiteindelijk heeft men na zijn dood snel begrepen dat het koninkrijk aan iedereen gegeven is, en dat het niet begrensd kan worden door kunstmatige afbakeningen. Het koninkrijk van God ageert tegen elke vorm van menselijke overheersing op een totaal verrassende manier: door te dienen wordt men groot in de ogen van God. Aan het einde van de twintigste eeuw stelde een groep voornamelijk Amerikaanse bijbelonderzoekers veel kritische vragen bij het beeld van de profetische Jezus. Zij stelden een alternatief beeld van Jezus voor: hij was een wijze man, een goeroe/filosoof die in korte uitspraken zijn wijsheid meedeelde aan iedereen die die horen wilde. Hij verkondigde niet de komst van het koninkrijk van God, maar zou als het ware een school om zich heen stichten van alle mensen die zijn wijsheidsleer wilden aanhangen. Wie zou er nu niet openstaan voor uitspraken als 'Oordeel niet, dan zal er niet over je geoordeeld worden' (Lucas 6,37) of 'Niets is verborgen dat niet onthuld zal worden, en niets is geheim dat niet bekend zal worden' (Lucas 12,2)? Het losmaken van de dimensie van het koninkrijk van God uit Jezus' optreden maakt hem tot iemand die raad geeft over de wijze waarop men leven moet om gelukkig te worden. Maar of het nu Jezus was die deze uitspraken heeft gedaan of iemand anders, dat maakt allemaal niet veel uit.

Een dergelijke interpretatie kan vanzelfsprekend op grote populaire bijval rekenen. Men is op die manier direct betrokken bij de traditie van het christendom en voelt zich geïnspireerd door Jezus. Maar toch ...



*Verheerlijking van Christus (detail), tympaan aan het zuidportaal van de abdijkerk in La Charité-sur-Loire, omstreeks 1125-1130*

die onderzoekers maken een zeer kunstmatige en onaanvaardbare indeling tussen woorden van Jezus die algemene wijsheid bevatten en andere woorden die gefocust zijn op het koninkrijk van God. En uiteindelijk verschraken ze de boodschap van het evangelie op een subtiele manier: ze schrappen ook Jezus' lijden en dood uit het verhaal dat over hem geschreven is. De oude bronnen – hoe beperkt ze ook zijn – getuigen er juist van dat de dood van Jezus de uiterste consequentie is van wat hij in woord en daad heeft aangekondigd. En in die dood openbaart zich het mysterie van God: hij staat nu reeds aan de kant van degene die zijn leven geeft als slaaf voor anderen. ■